

บทที่ 1

บทนำ

มนุษย์เรารู้จักการศึกษา หรือการเล่าเรียนมานานแล้วน่าจะพูดได้ว่า มีมาตั้งยุคสมัยหินหรืออย่างช้า ก็ตั้งแต่ยุคแรกของยุคประวัติศาสตร์ เพียงแต่ว่าในเวลานั้น เป็นการเล่าเรียนประเภทถ่ายทอดความรู้จากผู้ทรงความในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง ระบบการศึกษา ที่ถ่ายทอดความรู้ ให้กันอย่างเป็นระบบอย่าง โรงเรียนนั้น มาเกิดทีหลังมาก

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพสูงขึ้นในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านสังคม ตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่แรกเกิด ไปจนถึงวัยแห่งการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการดำรงชีพและการประกอบอาชีพ¹ รวมทั้งมีรายได้เลี้ยงตนเอง สร้างครอบครัว พัฒนาสังคม ชุมชน และประเทศชาติอย่างมีความสุข จวบจนวัยสุดท้ายของชีวิต² การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 บัญญัติให้วัดมีสิทธิและหน้าที่ ในการจัดการศึกษา ควรจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพราะในกระบวนการเรียนรู้ ทางศาสนาถือเป็นกระบวนการสำคัญที่ จะนำไปสู่การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และวัดเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนมาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งปัจจุบันวัดจำนวนมากจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ การศึกษา แห่งชาติวัดในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ หลัก คือ เป็นสถานที่ ปฏิบัติ ศาสนกิจและแหล่งเรียนรู้ ทางศาสนา วัดมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบันเพราะนอกจากจะเป็นสถานที่พำนักของสงฆ์แล้ว ยังเป็นสถานที่สำหรับศึกษาเล่าเรียนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย³

¹สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, การปฏิรูปการศึกษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2539), 38.

²ประเวศ วะสี, แนวคิดปฏิรูปการศึกษา (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2539), 10.

³สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2546), 2.

วัดในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นแหล่งให้การศึกษาที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่ในอดีตซึ่งวัดมีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนในชาติให้เกิดการเรียนรู้ในวิทยาการต่างๆ ในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดและสอนให้คนมีคุณธรรมมีความเมตตาต่อกันเอื้อเพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่รักความสงบอยู่อย่างพอเพียงเพราะได้รับการศึกษาที่ควบคู่กับคุณธรรม⁴ ซึ่งปัจจุบัน รัฐมีนโยบายให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษา ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จนสามารถกล่าวได้ว่าระบบปฏิบัติทั้งหมดในพุทธศาสนาก็คือระบบแห่งการศึกษานั้นเอง จะเห็นเด่นชัดเมื่อมองไปยังแบบแผนของชุมชนสงฆ์เริ่มตั้งแต่การบวช จุดมุ่งหมายสำคัญของการบวชคือการศึกษาที่มักเรียกกันว่า “บวชเรียน” สิ่งหนึ่งที่จะช่วยการศึกษาในระหว่างบวชให้เป็นไปได้ด้วยดีก็คือวินัย และเมื่อแยกวินัยออกเป็นข้อ ๆ ที่เรียกว่าสิกขาบท ก็ให้เห็นจุดมุ่งหมายในแง่การศึกษาชัดเจนขึ้น เพราะสิกขาบทแปลว่า “ข้อศึกษา” หรือ “ข้อฝึก”⁵ เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน จึงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาสำหรับประชาชน พระสงฆ์กับความเป็นผู้นำทางการศึกษาจึงกลายเป็นสิ่งคู่กันอย่างแท้จริง⁶

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันแม้โครงสร้างของสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นบริบททางสังคมก็มีความเปลี่ยนแปลงและมีการจัดระเบียบหน้าที่ให้กับสถาบันอื่นเข้ามาทำหน้าที่เดิมของวัดและพระสงฆ์เกือบแทบทั้งหมด แต่สถาบันสงฆ์และวัดก็ยังคงเป็นหน่วยงานหรือเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความผูกพันใกล้ชิดและมีบทบาทสำคัญยิ่งในสังคมไทยทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีและมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อค่านิยมของคนไทยมาช้านานเจ้าอาวาสหรือสมภารคือผู้นำของพระภิกษุสงฆ์สามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัดนั้นเจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรืองสันติสุขและความมั่นคงของวัดโดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่างๆ ของวัดเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาดูแลแนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดีให้มีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกันให้ร่วมแรงร่วมใจกันในการปฏิบัติศาสนกิจดำเนิน

⁴พระนันทชัยจตุตมโล (จันทร์เพ็ญ), “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาตามอชยาศัยโดยพระสงฆ์ในจังหวัดปทุมธานี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 1.

⁵พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิธิดาศรี-ศฤงค์วงศ์, 2546), 184.

⁶เรื่องเดียวกัน, 284.

กิจกรรม โครงการต่างๆของวัดให้สำเร็จไปด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงและให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง สันติสุขและมั่นคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรมจริยธรรมและภาวนา ธรรมคือวิปัสสนากรรมฐานแก่ชุมชนและประชาชนทั้งใกล้และไกลให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชน ได้อย่างแท้จริง⁷

ในปัจจุบันวัดหลายแห่งมุ่งที่จะพัฒนาด้านวัตถุและพัฒนาด้านอาคารสถานที่มากกว่า การที่จะพัฒนาเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษาอบรมหรือการจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการเรียนของประชาชนในแต่ละชุมชนวัดเป็นที่พึ่งพิงเพียงด้านพิธีกรรมเท่านั้นบางวัดมุ่งสร้างวัตถุมงคลเครื่องรางของขลังเมื่อเกิดปัจจัยมากก็นำไปพัฒนาด้านอาคารสถานที่ใหญ่โตเกินความจำเป็น แต่การพัฒนาวัดไม่ได้เป็นไปแบบองค์รวมของสงฆ์เป็นเรื่องของเจ้าอาวาสเพียงฝ่ายเดียวสมาชิกใน วัดนอกวัดไม่ได้เป็นเจ้าของวัดการทุ่มเทพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่มีความสัมพันธ์ระหว่างวัด กับประชาชนไม่สมบูรณ์ฝ่ายพระสงฆ์ที่เข้ามาบวชไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนขาดการเผยแผ่หลักธรรม แก่ประชาชนการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ของชาวบ้านไม่สู้จะดีนักสังคัมและพระพุทธรูปศาสนาจึงเกิด ปัญหาสถานะและบทบาทของพระพุทธรูปศาสนาเริ่มทรุดต่ำประกอบกับยุคของการเปลี่ยนแปลงของ สังคัมสมัยใหม่มีการรับวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามาอย่างเต็มรูปแบบจนเกิดการละเลยต่อ คุณธรรมและจริยธรรมทางศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมประชาชนชาติศรัทธาใน พระพุทธรูปศาสนาและความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ก็ย่อหย่อนจากพระธรรมวินัยและเป็นที่ยึดถือ แก่ผู้ที่ได้พบเห็น วัดจึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าเพื่อเรียกความเลื่อมใส ศรัทธาของประชาชนกลับมาอีกครั้งสถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญควบคู่กับชาติไทย ตลอดมาตั้งแต่โบราณกาลจวบจนกระทั่งปัจจุบันวัดเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาของ ชาวบ้านเป็นศูนย์รวมแห่งอารยะธรรมของไทยพระภิกษุซึ่งเป็นผู้นำทางจริยธรรมเป็นศูนย์รวมแห่ง ศรัทธาและความเชื่อตลอดจนเป็นผู้นำทางความคิดทางการศึกษาและการพัฒนาในด้านต่างๆสถาบัน สงฆ์จึงเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนตลอดมา บทบาทการให้การศึกษาเป็นบทบาทหนึ่งที่วัดและพระสงฆ์ดำเนินการมายาวนานตั้งแต่ครั้ง

⁷พระจิตร์จิตฺตเปโม (รินสาร), “ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอปากช่องจังหวัดนครราชสีมา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ จัดการ เจริญพุทธบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), 1-2.

⁸พระครูปฐมเขตวิกรม (สมพงษ์วิวัฒน์), “ประสิทธิผลการบริหารงานของวัดพัฒนา ตัวอย่างในอำเภอลาดหลุมแก้วจังหวัดปทุมธานี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การจัดการเจริญพุทธบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), 1.

พุทธกาลครั้งต่อมาพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่แหลมทองสุวรรณภูมิอันเป็นที่ตั้งของประเทศไทย ในปัจจุบันวัดจึงเป็นแหล่งอบรมสั่งสอนให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาในรูปของกิจกรรมต่างๆทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเป็นคนดีมีศีลธรรมมีระเบียบวินัยมีความรับผิดชอบ⁹

วัดในพระพุทธศาสนาของไทยมีอยู่เป็นจำนวนมากที่สามารถใช้เป็นสถานที่พัฒนาจิตวิญญาณประชาชนได้ปีละหลายล้านคนหากวัดนั้นๆได้รับการพัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางชุมชนสามารถดึงดูดใจผู้ที่ผ่านมาให้มีความรู้สึกว่ที่นี่มีความสุขที่สัมผัสได้วัดจึงน่าจะเน้นบทบาทตอบเป้าประสงค์ของพุทธศาสนาที่ชัดเจนออกมาในฐานะผู้ให้ที่พึงพิงทางการทางใจที่ไม่เพียงพัฒนาในด้านวัตถุและศาสนสถานเท่านั้นแต่ต้องครอบคลุมไปถึงการพัฒนาการบริหารศาสนบุคคลการศึกษาศาสนสมบัติและการสาธารณสงเคราะห์ด้วย¹⁰

ในอดีตทุกวัดก็มักจะมีการดำเนินการด้านการจัดการศึกษาโดยถือเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสแต่ปัจจุบันเจ้าอาวาสส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนแล้ว ส่วนหนึ่งคงเพราะเข้าใจว่าหน้าที่ของเจ้าอาวาสคือ"ปกครอง" การปกครองที่มองข้ามการศึกษาหรือไม่อิงการศึกษา การกระทำดังกล่าวแทนที่จะเป็นตัวแก้ปัญหากลับกลายเป็นตัวก่อปัญหาการปฏิรูปคณะสงฆ์และการฟื้นฟูพุทธศาสนาไม่อาจสำเร็จได้ หากปราศจากการปฏิรูปการศึกษาของสงฆ์ โดยให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันคือ หลักการ"บูรณาการ" การศึกษาโดยสงฆ์ที่พึงปรารถนาควรมีลักษณะบูรณาการ หรือเชื่อมโยงอย่างไม่แยกส่วน ทั้งในด้านบทบาท เนื้อหา และการจัดการจากการศึกษาของศิรัพร สกุลเจริญพรสรุปได้ว่า บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษาในอดีตและปัจจุบันนั้น พระสงฆ์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาทุกแขนง ไม่ได้จำกัดอยู่ในระบบการศึกษาแบบโรงเรียนปริยัติธรรมหรือโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทั่วไปเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาด้านออกแบบและช่วยส่งเสริมให้คนไทยได้รับการศึกษาที่ดี ทัดเทียมกับต่างประเทศ เพราะอยากให้บุคคลที่ได้รับการศึกษาเหล่านั้นมาช่วยพัฒนาประเทศให้เป็นที่รู้จักของโลกมากขึ้น¹¹

⁹พระนันทชัยจตุตมโล (จันทร์เพ็ญ), “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาตามอรรถาัยโดยพระสงฆ์ในจังหวัดปทุมธานี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 2.

¹⁰กรมการศาสนา, วัดพัฒนา56 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2556), 10.

¹¹ศิรัพร สกุลเจริญพร, “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษา กรณีศึกษาหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนศึกษา วิทยาลัยศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550), บทคัดย่อ.

จากสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของวัดในปัจจุบันทำให้ประชาชนเลื่อมศรัทธาและหันหลังให้วัดเพิ่มมากขึ้นจากการสำรวจพบว่าวัดมีลักษณะและบทบาทเปลี่ยนไปจากเดิมคือวัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม การศึกษา ก็กลายเป็นแหล่งอบายมุข และปลูกฝังความเชื่อที่ผิด ๆ พระสงฆ์จึงควรปรับบทบาทและชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจในความสำคัญของวัดมากขึ้นเพราะวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคมซึ่งในปัจจุบันได้มีหลายวัดเพิ่มความดูแลเอาใจใส่และพัฒนาการเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ในชนบทยังแพร่หลายไม่ทั่วถึง¹² ในขณะที่การศึกษาที่วัดจัดขึ้นโดยพระสงฆ์ในรูปแบบเดิมกำลังถูกท้าทายเป็นอย่างมาก การศึกษาโดยสงฆ์ในปัจจุบันอยู่ในสภาพที่อ่อนแอ และลดความสำคัญลงเรื่อย ๆ¹³

ที่เป็นดังนี้ อาจจะเป็นเพราะเกิดจากสาเหตุหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษา ไม่ได้รับการพัฒนาด้านการบริหารการศึกษาอย่างเพียงพอ ไม่มีการวางแผน ไม่มีการวินิจฉัยสั่งการ และการติดตามประเมินผล ด้านครูพระผู้สอนหนังสือยังขาดเทคนิควิธีการสอน มีครูสอนจำนวนน้อย ที่สอนอยู่ก็หลายวิชา ใช้วิธีการสอนไม่ทันสมัย ไม่มีเทคนิคใหม่ ๆ ขาดอุปกรณ์การสอน สถานที่เรียนแออัด ไม่สงบ และมีเสียงรบกวนจากภายนอก¹⁴ อย่างไรก็ตามในการบริหารจัดการของสำนักเรียนให้มีประสิทธิภาพนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาส เป็นสำคัญ วัดจะเจริญและมั่นคงก็เพราะมีเจ้าอาวาสที่มีสติปัญญาสามารถวัดจะเสื่อมก็เพราะมีเจ้าอาวาสไม่ดีพอ ใจเขลาและหย่อนความสามารถ วัดจะดีจะมีความเจริญมั่นคงจะต้องประกอบด้วย 1) มีสมภารดีคือมีเจ้าอาวาสผู้ทรงศีลทรงธรรมมีกุศโลบายในการบริหารงานหรือจัดงานวัดและการปกครองพระภิกษุสามเณรถูกต้องให้อยู่ในพระธรรมวินัยได้ดี 2) มีธรรมดีคือมีการให้การศึกษอบรมกายอบรมศีลอบรมจิตใจและอบรมปัญญาด้วยทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติภาวนาธรรมที่ให้เกิดผลเป็นปฏิเวธที่ดี 3) มีพระดีคือมีปวงชนียวัตถุได้แก่

¹² ธนู ศรีทอง และคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11” (รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2549), 2.

¹³ วรเชษฐชัยวรพล, “สถานภาพการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย,” วารสารศาสนาและวัฒนธรรม 1, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2550): 172-173.

¹⁴ พระไพศาล ปัญญาจุฑาโฒ (หมวดแดง), “ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธารามจังหวัดราชบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการคณะสงฆ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), บทคัดย่อ.

พระบรมสารีริกธาตุและพระพุทธรูปปฏิมาที่นำเลื่อมใส 4) มีการจัดสถานที่วัดคือมีการจัดระเบียบแผนผังภายในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสงบรวมรื่นเป็นที่สัปปายะคือเป็นที่เหมาะแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรมกล่าวคือเป็นศูนย์รวมของสาธุชนผู้ใฝ่เรียนรู้และปฏิบัติพระสัทธรรมหาความสงบทางใจและเหมาะสมแก่ผู้ต้องการประกอบการบุญกุศลเป็นอริยทรัพย์¹⁵

ปัญหาของการวิจัย

การศึกษาภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ระบุกำหนดทิศทางของการให้การศึกษาต้องก่อให้เกิด “ความรู้คู่คุณธรรม” ส่วนในคณะสงฆ์มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 ได้มีกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 15 ข้อที่ 5 มีเนื้อหาสาระในการกำหนดหน้าที่ของคณะพระสังฆาธิการไว้ 6 ด้านที่จะเป็นแนวทางของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ได้แก่การเพื่อความเรียบร้อย ดึงมาการศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวไว้ว่า “การศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” พระสงฆ์และวัดเป็นองค์กรสำคัญที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องเหมาะสมสอดคล้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพราะพระเป็นผู้อบรมให้ธรรมะซึ่งสามารถให้ผลได้ทั้งโลกิยะและโลกุตระจัดการศึกษาทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติแก่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมใกล้ชิดกับสังคมเอื้อประโยชน์ทางธรรมอันเป็นสาธารณะสมบัติ สงเคราะห์ชุมชนและสังคมส่งเสริมและพัฒนาสาธารณูปการ โดยมีการร่วมมือประสานงานเผยแผ่ธรรมะผูกสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสังคมซึ่งเกี่ยวเนื่องกันในพระพุทธศาสนาตลอดทั้งชีวิตตั้งแต่เกิดจนดับไป¹⁶

¹⁵รัฐพล เย็นใจมา, “การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), 6.

¹⁶พระรุ่งโรจน์ชยานนุโท (เทวินบูรานวงศ์), “กลยุทธ์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม: กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดมเหยงคณ์อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), 2-3.

การจัดการศึกษาที่ดำเนินการโดยสงฆ์ นอกจากจะศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังเป็นสถานศึกษาของชุมชนสำหรับให้ชาวบ้านส่งบุตรหลานมารับการฝึกอบรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ รัฐจึงกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้กับองค์กรของสงฆ์ๆ ในเรื่องนี้สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วงวรปุณฺญ) กล่าวว่า การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญควบคู่ไปกับการพัฒนาถ้าการพัฒนาขาดการศึกษาเข้าไปกำกับก็จะทำให้การพัฒนานั้นไม่ยั่งยืนไม่สามารถจะดำเนินได้ตลอดและจะไม่สนองตอบต่อปัจจัยขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นความจำเป็นของกลุ่มชนการศึกษาเป็นการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นผู้มีการศึกษาดีย่อมได้รับการแซ่ซ้องสาธุการจากคนทั้งหลายโดยทั่วไปโดยฐานะที่มีโอกาสที่ใดศึกษาและใช้โอกาสนั้นเพื่อพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพสูงส่งโดยยิ่งขึ้นไปดังนั้นการเรียนการสอนการสอบจึงเป็นวัฏจักรทางการศึกษาที่สืบทอดและปฏิบัติกันสืบๆ มาจวบจนปัจจุบันปรัชญาการศึกษาเทคโนโลยีทางการศึกษาจะแปรเปลี่ยนไปเช่นใดก็ไม่อาจพ้นข้อสรุปทางการศึกษาที่จบลงด้วยการเรียนการสอนการสอบอยู่นั่นเองการที่การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับของประชาชนมาแต่ครั้งอดีตกาลมาเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมดังนั้นพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพเลื่อมใสและเป็นต้นแบบแห่งชีวิตที่เรียบง่ายเพื่อเป็นแบบฉบับให้แก่ประชาชนได้กำหนดยึดถือเป็นแบบแผนแห่งตนงานการศึกษาของคณะสงฆ์จึงสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีในปัจจุบัน¹⁷

แต่ต่าง ๆ ที่จัดการศึกษาในปัจจุบันนั้นเมื่อพูดถึงด้านคุณภาพและสัมฤทธิ์ผลของการศึกษายังไม่น่าพอใจนัก ผู้มีหน้าที่ไม่ได้มองเห็นความสำคัญในการพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยแห่งการศึกษา การบริหารเน้นแบบรวมศูนย์ในลักษณะแนวตั้งทำให้การศึกษาไม่ทั่วถึงไปยังส่วนภูมิภาคที่ห่างไกล การศึกษาในปัจจุบันขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนเป็นสำคัญ คุณภาพของการศึกษาเมื่อเทียบกับอดีตดูมองว่าด้อยลงไป¹⁸ ที่เป็นดังนี้ อาจจะเป็นเพราะเกิดจากสาเหตุหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านผู้บริหารสำนักเรียนยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารการศึกษา ไม่ได้มีการส่งเสริมพัฒนาด้านการบริหารการศึกษาอย่างเพียงพอ ไม่มีการวางแผน ไม่มีการวินิจฉัยสั่งการ และการติดตามประเมินผล ด้านครูสอนยังขาดทักษะในการสอน ไม่มีการพัฒนาไม่มีการปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน ขาดแคลนบุคลากรเพื่อดำเนินการจัดการศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สาเหตุที่สำคัญคือการบริหารจัดการหรือการดำเนินการซึ่ง

¹⁷ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วงวรปุณฺญ), เรื่องสอบบาลีสนามหลวงแผนกบาลี (กรุงเทพฯ: แผนกบาลีสนามหลวง, 2550), 6-8.

¹⁸ วรเชษฐ ชัยวรพล, “สถานภาพการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย,” วารสารศาสนาและวัฒนธรรม 1, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2550): 177-178.

เป็นอำนาจหน้าที่และภาระรับผิดชอบสำหรับผู้บริหารสำนักเรียนโดยตรง¹⁹ เจ้าอาวาสในฐานะที่เป็นผู้นำของวัดต้องพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุคือศาสนสถานเพื่อการสาธารณะประโยชน์เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมและการพัฒนากระบวนการนำหลักธรรมมาสู่สังคมอย่างเหมาะสมกับสมัยทั้งเจ้าอาวาสต้องพัฒนาองค์กรเพื่อนำบุคลากรไปพัฒนาสังคมอีกมิติหนึ่งในการพัฒนาวัดให้เป็นองค์กรเพื่อพัฒนาสังคมนั้นได้มีการแนะนำไว้หลายวิธีการคือเน้นบทบาทด้านการจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายอย่างเป็นระบบและส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ของวัดโดยมีการพัฒนาพระสงฆ์ควบคู่กันไป²⁰ นอกจากนี้ข้อค้นพบของมงคล สิทธิหล่อ ที่พบว่า การจัดการศึกษาโดยสงฆ์นั้นยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทั้งด้านปัจจัยในการจัดการศึกษาด้านกระบวนการจัดการศึกษาอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมทั้ง 3 ด้าน คือ การบริหาร การบริการการศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนรวมทั้งการวัดและประเมินผล การจัดการศึกษายังไม่ทั่วถึงและไม่มีประสิทธิภาพคุณภาพยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด²¹ และพระมหาชลอชยสิทฺโธ (กาไชยา) พบว่าองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้แก่ปัจจัยด้านระบบและรูปแบบการบริหารการศึกษาที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและทฤษฎีการบริหารงาน ได้แก่ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำที่มีความโดดเด่นและเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณลักษณะรวมทั้งเป็นผู้มีผลงานดีเด่นในด้านต่างๆ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมซึ่งวัดตั้งอยู่ในทำเลที่ดีมีภูมิทัศน์ที่สวยงามและเป็นที่ตั้งของโบราณสถานเป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ที่เข้ามาภายในวัดปัจจัยด้านบุคลากร โดยแต่ละฝ่ายจะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความขยันเสียสละและเคารพซึ่งกันและกัน ปัจจัยด้านงบประมาณมีการจัดตั้งมูลนิธิกองทุนการศึกษาเพื่อนำดอกผลมาใช้ในการบริหารการศึกษารวมทั้งทุนบริจาคโดยสานุศิษย์ของเจ้าอาวาสทั้งในและนอกประเทศปัจจัยด้านแรงจูงใจมีการสร้างขวัญและกำลังใจสำหรับผู้สอนและผู้เรียนอย่างดีเยี่ยมเป็นต้นว่าครูผู้สอนจะได้รับนิยัตินิตยภัตประจำเดือนและได้รับทุนศึกษาต่อผู้เรียนจะได้รับการอุปการะและทุนการศึกษาสม่ำเสมอปัจจัย

¹⁹พระมหาวิเชียร ตุ่นแก้ว, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2548), 2.

²⁰สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนาธรรม: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดใหญ่ชัยมงคล (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2548), ฉ.

²¹มงคล สิทธิหล่อ, “การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดเชียงราย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548), 3.

ด้านรูปแบบการเรียนการสอนมีการเรียนการสอนตลอดทั้งปีซึ่งมุ่งเน้นให้นักเรียนสอบไล่ได้ภายในปีเดียวปัจจัยด้านความมุ่งมั่นของเจ้าอาวาสและครูผู้สอนซึ่งทั้งสองฝ่ายเป็นเสาหลักที่สำคัญยิ่งไม่เคยคำนึงถึงความเหน้อยากมีเจตนาธรรมณ์และศรัทธามุ่งมั่นต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นสำคัญ²² สอดคล้องกับการศึกษาของศิริพร สกกุลเจริญพรสรุปว่า บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษาในอดีตและปัจจุบันนั้น พระสงฆ์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาทุกแขนงไม่ได้จำกัดอยู่ในระบบการศึกษาแบบโรงเรียนปริยัติธรรมหรือโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทั่วไปเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาด้านนอกแบบและช่วยส่งเสริมให้คนไทยได้รับการศึกษาที่ดี ทัดเทียมกับต่างประเทศ เพราะอยากให้บุคคลที่ได้รับการศึกษาเหล่านั้นมาช่วยพัฒนาประเทศให้เป็นที่รู้จักของโลกมากขึ้น²³ และพระมหาสรพงษ์ การุญ พบว่า ความสำเร็จในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมมาจาก ผู้บริหารซึ่งมีลักษณะเป็นพระนักบริหาร นักพัฒนา นักการศึกษา มีความสามารถในการวางแผนงาน มีความเสียสละ ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม ผู้บริหารโรงเรียน และ มอบงานตามถนัด²⁴ เช่นเดียวกับพระมหาเมธาอภินนุโท (ดวงคุณ) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีดังนี้ ผู้บริหารและครูสอนมีความเห็นว่าปัจจัยที่มีผลมากที่สุดคือด้านการบริหารทั่วไป รองลงมาด้านพฤติกรรมการสอนของครู ด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ด้านหลักสูตร และด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเรียงตามลำดับ ส่วนนักเรียนมีความเห็นต่อระดับปัจจัยที่มีผลด้านพฤติกรรมการสอนของครูมากที่สุด รองลงมาด้านสภาพแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านการบริหารทั่วไปและ

²²พระมหาชลชยสิทธิ ฐโ (กาไชยา), “ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี : ศึกษากรณีวัดจองคำตำบลบ้านหวดอำเภอเวียงชัย จังหวัดลำปาง.” (วิทยานิพนธ์ปริญญา-ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2550), 66.

²³ศิริพร สกกุลเจริญพร, “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษา กรณีศึกษาหลวงพ่อ วิริยังค์ สิรินทร เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ศาสนาศึกษา วิทยาลัยศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550), บทคัดย่อ.

²⁴พระมหาสรพงษ์ การุญ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัด นครสวรรค์” (ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา, 2551), 2.

ด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนตามลำดับ²⁵ ต่อมาพระครูพิทักษ์สังฆกิจ (โกสุมติกุขวิโร)พบว่า การจัดการศึกษาด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จัด เป็นส่วนหนึ่งในการปกครองของคณะสงฆ์ไทย ที่จัดการศึกษาให้พระภิกษุ-สามเณร และประชาชนทั่วไป ประกอบด้วย พระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และ ระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนและผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสในการศึกษา ผลสำเร็จของแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาด้านศาสนศึกษานั้น ส่งผลให้พระภิกษุสามเณรได้รับความรู้จากการศึกษา สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ ทศนคติ ความคิด พฤติกรรมในเชิงลบเป็นไปในเชิงบวก พระสังฆาธิการได้มีโอกาสพัฒนาตนเองในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพ จนสามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่อย่างกว้างขวาง อันเป็นการประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมตลอดไป²⁶ พระไพศาลปัญญาวิฑูโธ (หมวดแดง) พบว่าปัญหาอุปสรรคการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้แก่ พระที่สอนพระปริยัติธรรมมีจำนวนน้อย ที่สอนอยู่ก็สอนหลายวิชา ใช้วิธีการสอนแบบไม่ทันสมัย ไม่มีเทคนิคใหม่ๆ ทำให้ขาดความน่าสนใจในการเรียน ขาดอุปกรณ์ที่จะมาช่วยสอน เพื่อเพิ่มความสนใจในการเรียน สถานที่เรียนอยู่ที่แออัด ไม่สงบ และมีเสียงรบกวนจากภายนอกข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ด้านบุคลากร สรรหาพระที่ทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรมรุ่นใหม่เพิ่มขึ้น โดยทดสอบวัดความรู้และทดลองปฏิบัติหน้าที่การสอนจริง, ด้านเทคนิคและวิธีการสอน เพิ่มแรงจูงใจในการท่องจำอาจจะเป็นคำตอบแทนหรือรางวัล เพื่อให้เกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น, ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน เพิ่มอุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยสอนเพิ่มมากขึ้น เช่น สื่อรูปภาพ สื่อเสียง, ด้านสภาพแวดล้อม จัดสถานที่เรียนให้เหมาะสมมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอกและทำให้สถาบันการศึกษา

²⁵พระมหาเมธาธิภินนุ โท (ดวงคุณ) “ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด โสธรวรารามตำบลหน้าเมืองอำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), บทคัดย่อ.

²⁶พระครูพิทักษ์สังฆกิจ (โกสุมติกุขวิโร), “แนวทางการส่งเสริมการศึกษาด้านศาสนศึกษาของพระธรรมโมลี(ทองอยู่ญาณวิสุฑโธ)” (ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), บทคัดย่อ.

ทางพระพุทธศาสนาสามารถแข่งขันกับสถาบันการศึกษาทั่วไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป²⁷ พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร (แยม์เดช) พบว่า การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา ทุกด้านอยู่ในระดับมากโดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านสื่อการเรียนการสอน, ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน, ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน, และด้านหลักสูตรการเรียนการสอนการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เห็นว่า ด้านหลักสูตรควรจัดให้มีคณะกรรมการบริหารที่ชัดเจนและควรมีการจัดการเรียนรู้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจัดกิจกรรมที่ประกอบการเรียนรู้และน่าสนใจและทันสมัยมากขึ้น ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรเพิ่มสื่อการเรียนการสอนให้มากและทันสมัย ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนควรนำผลการเรียนของนักเรียนมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น²⁸

ปัจจุบันมีวัด ๆ หนึ่งในจังหวัดนครปฐมชื่อว่าวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมซึ่งมีความเป็นมาที่ยาวนานทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรมและในด้านการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ แต่เดิมจัดการศึกษานั้นเฉพาะ โรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ และปัจจุบันได้ดำเนินการขยายการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่สมบูรณ์และมีการพัฒนามาตามลำดับ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดจนการบริหารจัดการด้านศาสนสงเคราะห์ เป็นต้น²⁹ แต่ปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี นั้น เมื่อจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาแล้วก็ดำเนินการเรียนการสอนไปเรื่อยๆ ก็ดี แต่พอจัดไปได้ไม่กี่ปี ก็ประสบปัญหาในการบริหารจัดการจำเป็นต้องยุบโรงเรียน บาง

²⁷ พระไพศาล ปัญญาทุโธ (หมวดแดง), “ประสิทธิภาพการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธารามจังหวัดราชบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารจัดการคณะสงฆ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), บทคัดย่อ.

²⁸ พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร (แยม์เดช), “ศึกษาเรื่องการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), บทคัดย่อ.

²⁹ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ข้อมูลด้านการศาสนาประจำปี 2556 จังหวัดนครปฐม (กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา, 2556), 20-22.

โรงเรียนเกิดประสบปัญหา ในเรื่องของเงินทุน ขาดผู้บริหารจัดการที่ดี ขาดแคลนครูสอน ขาดแคลนนักเรียน ขาดเงินสนับสนุนจากญาติโยม ขาดเงินงบประมาณของรัฐ ขาดการสนับสนุนจากคณะสงฆ์เจ้าคณะผู้ปกครองระดับสูงในเขตพื้นที่ ปัจจัยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุทำให้โรงเรียนเหล่านั้น มีอันต้องยุบตัวไปเป็นจำนวนหลาย ๆ โรงเรียนด้วยกัน ซึ่งแม้แต่โรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์ ก็เคยประสบกับปัญหาเหล่านั้น เช่นกัน³⁰ นอกจากนี้การบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารก็ยังคงพบปัญหาในด้านต่าง ๆ อีกหลายประการ ได้แก่ การจัดการศึกษาซึ่งขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควร เห็นได้จาก ผลการเรียนบาลีทุกชั้น ตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงชั้นประโยค 9 (10 ปี หลังสุด) ดังนี้ จำนวนนักเรียน 3,432 รูป ส่งสอบ 3,181 รูป สอบได้ 1,249 รูป³¹ อีกทั้งด้านปัจจัยในการจัดการศึกษาก็ยังได้รับการสนับสนุนจากรัฐน้อยมาก ด้านกระบวนการจัดการศึกษาอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการบริหารขาดการเอาใจใส่ดูแลจากระดับบนและขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดการศึกษาทำให้การพัฒนาด้านปริมาณและคุณภาพยังไม่ดีนัก ด้านวิชาการขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านบุคลากรขาดแคลนครูที่มีความรู้ความสามารถ สำหรับด้านอาคารสถานที่นั้นขาดงบประมาณในการพัฒนา แต่ทางวัดได้ใช้เงินของทางวัดพัฒนาปรับปรุงมาโดยตลอด³²

แต่ถ้าผู้บริหารซึ่งมิใช่พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสขุมโม) ซึ่งเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ผู้มีตำแหน่งมีอำนาจทางการปกครองคณะสงฆ์ในฐานะเจ้าอาวาสของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารและเจ้าคณะภาค 15 (จังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์) ได้เข้ามาบริหารจัดการและเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารเป็นอย่างยิ่ง ในท่ามกลางปัญหาและอุปสรรคนานัปการ และการบริหารจัดการศึกษาดังกล่าวถือว่ามีความสำเร็จและสามารถที่จะก่อให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมซึ่งถือว่าเป็นบทบาท และรูปแบบที่สมควรจะต้องนำมาศึกษาค้นคว้าวิจัยว่าเพราะเหตุใดการดำเนินการบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารในสมัยที่พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสขุมโม) เป็นเจ้าอาวาสและในฐานะเจ้าคณะภาค 15 ท่านได้ดำเนินการบริหารจัดการศึกษา สนับสนุน ส่งเสริมการบริหารจัดการศึกษาจนเกิดคุณูปการที่

³⁰ พระราชรัตนมุนีและคณะ, ที่ระลึก “งานทำบุญครบรอบ”, 59 ปี, โรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์ (กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, 2553), 17.

³¹ พระราชรัตนมุนีและคณะ, บันทึกช่วยจำ ดร.พระธรรมปริยัติเมธี (กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, 2555), 25-26.

³² เรื่องเดียวกัน, 300-305.

หลากหลายต่อการจัดการศึกษา จึงประสบความสำเร็จและความสำเร็จดังกล่าวนี้มีแนวคิดหรือรูปแบบตลอดจนบทบาทในการดำเนินการของท่านอย่างไร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยในฐานะเจ้าอาวาส จึงสนใจศึกษารูปแบบ/แนวทางการบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารสมัยที่พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุสุธรรมโม) เป็นเจ้าอาวาสและในฐานะเจ้าคณะภาค 15 ที่ครอบคลุม 2 ด้าน คือ ด้านการศาสนศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์ ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งผลการวิจัยจะช่วยให้ทราบถึงรูปแบบ/แนวทางที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานด้านการบริหารจัดการศึกษาของเจ้าอาวาสให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลรวมทั้งนำไปใช้ในการปรับปรุง แก้ไข ตลอดจนเป็นแนวทางยุทธศาสตร์ขององค์กรสงฆ์ในการบริหารจัดการศึกษาในวัดโดยเจ้าอาวาสเพื่อจรร ครงการจัดการศึกษาของวัดให้อยู่คู่กับสังคมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้ คือ

1. เพื่อทราบการบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารในสมัยที่พระธรรมปริยัติเวที(สุเทพ ศุสุธรรมโม) เป็นเจ้าอาวาส
2. เพื่อทราบรูปแบบ/แนวทางการบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารในสมัยที่ พระธรรมปริยัติเวที(สุเทพ ศุสุธรรมโม) เป็นเจ้าอาวาส
3. เพื่อทราบรูปแบบ/แนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการศึกษาของพระธรรมปริยัติเวที(สุเทพ ศุสุธรรมโม) ในฐานะเจ้าคณะภาค 15

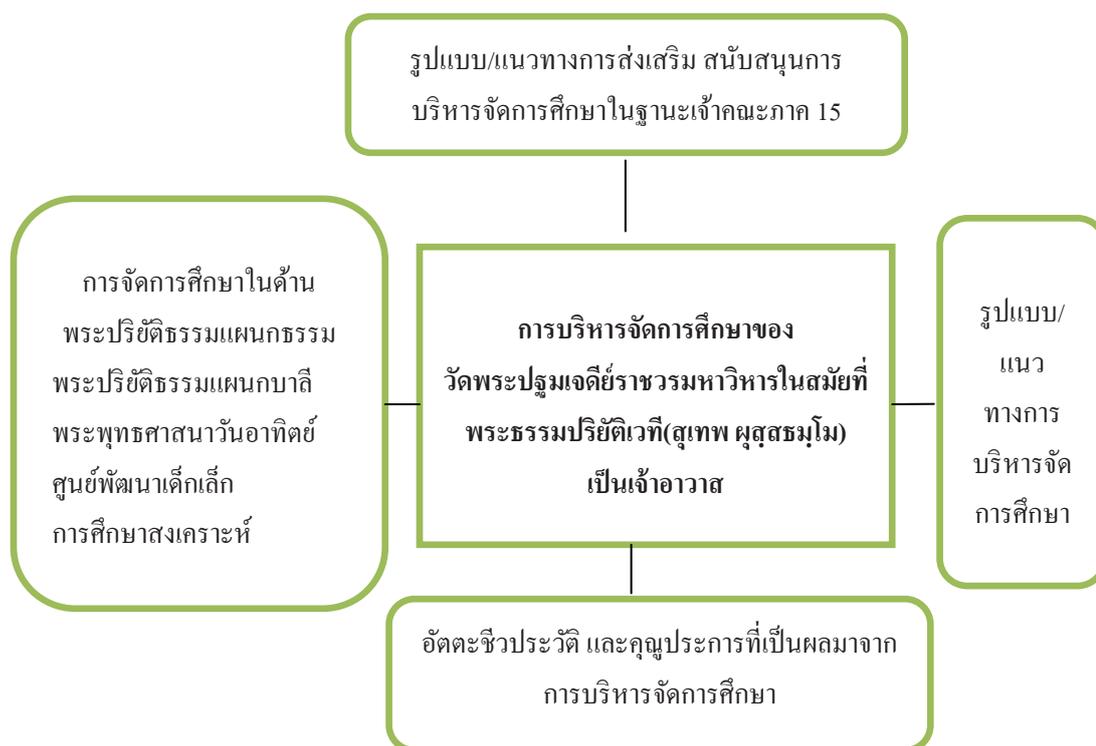
ข้อคำถามของการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดข้อคำถามการวิจัยดังนี้ คือ

1. การบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารในสมัยที่ พระธรรมปริยัติเวที(สุเทพ ศุสุธรรมโม) เป็นเจ้าอาวาสมีประเภทใดบ้าง
2. เพื่อทราบรูปแบบ/แนวทางการบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารในสมัยที่ พระธรรมปริยัติเวที(สุเทพ ศุสุธรรมโม) เป็นเจ้าอาวาสเป็นอย่างไร
3. รูปแบบ/แนวทางการส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาของพระธรรมปริยัติเวที(สุเทพศุสุธรรมโม) ในฐานะเจ้าคณะภาค 15 เป็นอย่างไร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการทราบถึงการบริหารจัดการศึกษาของสงฆ์ตามปรากฏในข้อกฎหมายในภาพรวมของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร รูปแบบ/แนวทางการบริหารจัดการศึกษาของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารใน สมัยที่ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) เป็นเจ้าอาวาส รูปแบบ/แนวทางการส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพมุสสุธมฺโม) ในฐานะเจ้าคณะภาค 15 ในด้าน 1) การศาสนศึกษา ได้แก่ การจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลีการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดการศึกษาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ 2) การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การมอบทุนการศึกษา การจัดสร้างอาคารสถานที่ การมอบอุปกรณ์การศึกษา และการให้ศึกษาประเภทอื่น ๆ รวมทั้งศึกษาอัตตะชีวประวัติ และคุณูปการที่เป็นผลมาจากการบริหารจัดการศึกษาของพระธรรมปริยัติเวที(สุเทพ มุสสุธมฺโม)ดังแผนภูมิที่ 1 ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, **กรณีศึกษา: Best Practices การบริหารกระบวนการ** (กรุงเทพฯ: เรดเฟิร์นครีเอชั่น, 2546), 5.

กองพุทธศาสนสถาน, วัดพัฒนา48 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2548), 69-73.

กองพุทธศาสนสถาน, วัดพัฒนา50 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), 82-85.

กองพุทธศาสนสถาน, คู่มือพระสังฆาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สำนักงาน พระพุทธศาสนา, 2548), 1-12.

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อความเข้าใจความหมายของคำที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดนิยามความหมายของคำต่าง ๆ ไว้ดังนี้

วัดพระปฐมเจดีย์ หมายถึง ศาสนสถาน ที่มีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่างๆเป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆของพุทธบริษัทโดยทั่วไป และเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคมด้วยตลอดจนมีฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลตั้งอยู่ที่ ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐมจังหวัดนครปฐม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ ชนิดราชวรมหาวิหารมีพระสุปเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหารห่างจากกรุงเทพฯประมาณ 60 กิโลเมตร

เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองวัดและบริหารจัดการวัดตามมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505)

พระธรรมปริยัติเวที หมายถึง พระภิกษุสงฆ์รูปหนึ่งได้รับสมณศักดิ์ที่พระธรรมปริยัติเวที ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม และเข้าคณะภาค 15 ซึ่งทำหน้าที่ปกครองสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมาย มหาเถรสมาคม ในจังหวัด ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์

แนวคิดหรือรูปแบบ หมายถึง แบบอย่างของการบริหารจัดการศึกษาประเภทต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) นำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการศึกษาในด้านต่าง ๆ

การบริหารจัดการศึกษา หมายถึง การแสดงพฤติกรรมหรือภาระหน้าที่ที่ในด้านการส่งเสริม สนับสนุนการบริหารจัดการศึกษาประเภทต่าง ๆ ของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ดังนี้ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีการศึกษาพุทธศาสนา วันอาทิตย์ และการจัดการศึกษาระดับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อให้ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา โดยกระบวนการต่างๆ ที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาให้ความรู้แก่ภิกษุสามเณรเป็นหลักซึ่งภิกษุสามเณรต้องศึกษาเล่าเรียนก่อนจึงจะไปเผยแผ่ได้ ประกอบด้วยการจัดการศึกษาประเภทต่าง ๆ ของวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ดังนี้

1. **โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม** หมายถึง การจัดการศึกษาที่จัดให้ทั้งสงฆ์และฆราวาสมีหลักสูตรคือนักธรรมจัดสำหรับพระภิกษุสามเณร และธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรม แบ่งเป็นนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

2. **โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี** หมายถึง โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนภาษาบาลีสำหรับพระภิกษุสามเณรตามหลักสูตรของคณะสงฆ์มี 8 ชั้นคือประโยค 1-2 ถึงประโยค 9

3. **การศึกษาพุทธศาสนาวินิจฉัย** หมายถึง การจัดการศึกษาทั้งในวัดและนอกวัดตามสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อเป็นการให้โอกาสแก่เด็กและเยาวชน ได้ศึกษาและรู้จักหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัยของตนรวมถึงการฝึกด้านทักษะชีวิตตามความถนัดและความต้องการของเด็กและเยาวชนเพื่อเพิ่มเติมประสบการณ์ชีวิตสามารถจะนำไปบูรณาการใช้ในชีวิตประจำวันตามสมควรแก่วัยต่อไป

4. **การจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก** หมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนอายุ 3-5 ปี ที่ดำเนินการโดยวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กและมุ่งส่งเสริมการพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพื่อสร้างพื้นฐานคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล และการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษา เช่น การให้ทุนสงเคราะห์เด็กยากจน การมอบวัสดุอุปกรณ์ การสร้างอาคารสถานที่ การบริจาคทรัพย์ เพื่อการจัดการศึกษา และการอบรมต่าง ๆ